

Wouter Beekers, **Het bewoonbare land. Geschiedenis van de volkshuisvestingsbeweging in Nederland** (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2012; Amsterdam: Boom, 2012, 372 pp., ISBN 978 94 6105 657 3).

Wouter Beekers heeft een inzichtelijke studie geschreven over de geschiedenis van de Nederlandse volkshuisvesting. Zijn proefschrift is het resultaat van een bewonderenswaardige hoeveelheid archiefonderzoek. Aan de hand van vijf ‘logica’s’ (statelijke, commerciële, informele, associatieve en professionele logica’s), die in een soort dialectische verhouding tot elkaar lijken te staan door de tijd heen, voert deze dissertatie langs de vergadertafels waaraan de organisatie en aard van de sociale woningbouw in Nederland werden bepaald.

Dit historisch panorama langs de vensters van één van de beeldbepalende maatschappelijke sectoren in Nederland biedt een historische synthese die tot voor kort niet was te destilleren uit de rijke historiografie over de volkshuisvesting in Nederland. De kern van Beekers’ argument raakt aan de beroemde analyse van de Amerikaanse socioloog Theda Skocpol over het verval van de Amerikaanse *civil society* (*Diminished Democracy: From Membership to Management in American Civic Life* (Oklahoma 2003)): het tijdperk van activistische burgerzin, belangenbehartiging en participatie is afgesloten met de intrede van het gilde van de managers, de professionals die aan het hoofd zijn komen te staan van grote semipublieke organisaties. In combinatie met een afname van burgerparticipatie in het verenigingsleven ontstond aldus een bestuurderselite die in afnemende mate nog verwantschap toonde – en toont – met een achterban of een publieke taakstelling.

Beekers ziet de eerste contouren van dit ‘professionaliseringstraject’ binnen de Nederlandse volkshuisvestingsbeweging al vanaf het einde van de negentiende eeuw ontstaan. Hierin schuilt het vernieuwende element van zijn analyse; professionalisering, privatisering en commercialisering van de volkshuisvesting worden in een helder historisch perspectief geplaatst. Beekers benadrukt doorlopend het pluralistische en dynamische karakter van het corporatiebestel en het maatschappelijk middenveld, de voornaamste instituties die het Nederlandse systeem van volkshuisvesting zijn idiosyncratische kenmerken verlenen.

Het eerste hoofdstuk beziet de opkomst van de sociale woningbouw in de (vroeg) negentiende eeuw als een actieve burgerbeweging die wordt gekenschetst als

‘kapitalistische filantropie’. Buitenlandse oriëntaties van verschillende (bemiddelde) weldoeners resulteerden in een praktijk die werd geschraagd door een ambivalente combinatie van gemeenschapszin, beschavingsoffensief en winstoogmerk – overigens ten koste van het Franse en Duitse coöperatieve model. De ‘associatieve’ (verenigingsstructuur) en ‘commerciële’ logica’s waren de dialectische leidmotieven.

Vervolgens presenteert Beekers de ‘arbeiderscoöperatie’ als het tweede luik van de volkshuisvesting in de negentiende eeuw. Er treedt een verschuiving op van ‘belangstellenden’ naar ‘belanghebbenden’ (71). Aangemoedigd door onder andere de socialistische beweging in Nederland ontstaat er ook draagvlak voor een coöperatieve organisatievorm voor sociale woningbouw; de ‘informele logica’ vormt een aanvulling op het bestaande particuliere initiatief.

Het derde en vierde hoofdstuk beschrijft de aanloop op en uitwerking van de befaamde Woningwet uit 1901. Deze episode is een noodzakelijke stap in Beekers’ argument, maar biedt *an sich* geen nieuwe inzichten: er ontstond een verstatelijkt bestel van woningcorporaties, in toenemende mate bemand door woningbouwexperts, die aanspraak konden maken op goedkope leningen bij de overheid.

Tijdens het interbellum (hoofdstuk vijf) dijde het stelsel uit en was het tegelijkertijd onophoudelijk onderhevig aan kritiek. Vanaf de jaren 1920 liepen de investeringen van het rijk in de sociale woningbouw fors terug. Confessionelen zetten in op ‘de eigen woning’ (152) en het particulier initiatief. Sociaaldemocraten aanschouwden ‘de moord op de Woningwet’ (149). De naoorlogse crisis van het corporatiebestel (hoofdstuk 6) wordt door Beekers scherp in kaart gebracht om vervolgens de vermeende doorbraak naar een verzelfstandiging van de woningcorporaties met het rapport van de commissie-De Roos (1962) te nuanceren. Volgens Beekers weerspiegelde dit rapport een reeds bestaande denktrant in de richting van verzelfstandigde corporaties en had het geen directe beleidsmatige implicaties.

De laatste drie hoofdstukken laten zien hoe de graduele verzelfstandiging van de woningbouwcorporaties, en de voortgaande professionalisering van de bestuurders, nieuwe dilemma’s en vraagstukken opwierpen: kan het huidige bestel de woningnood lenigen? Hoe is sociaal ondernemerschap te verenigen met financiële autonomie? Wat betekent democratisering voor de organisatie en werkwijze van de woningcorporaties? Beekers deconstrueert het sjibbolet van democratisering en sociaal ondernemerschap van de jaren 1960 en 1970 met verve. Via de zogenaamde operatie-Heerma, die uiteindelijk resulteerde in een vergaande autonomie van de corporaties en het einde van de ‘statelijke logica’ betekende, wordt de lezer ingeleid in de huidige problematiek van het volkshuisvestingsbestel waarbij maatschappelijke verankering en publieke taakstelling centraal staan.

Beekers’ historisch narratief overtuigt, maar heeft ook enkele beperkingen. Zijn pluralistische benadering van het maatschappelijke middenveld en de betekenis die hij toedicht aan een intermediair orgaan als de Nationale Woningraad zijn volstrekt legitiem, maar tegelijkertijd hanteert hij andere actoren en instituties, niet in de laatste plaats ‘de

staat', als tamelijk monolithische constructen. Een deconstructivistische benadering van instituties in de volle breedte zou mogelijk andere resultaten hebben opgeleverd. De plannen van ambtenaren en experts vielen wellicht lang niet altijd samen met die van hun politiek verantwoordelijke superieuren. Daarnaast dreigt het corporatieve bestel van volkshuisvesting in deze studie zo los te komen van de organisatie van andere domeinen binnen het Nederlandse sociale zekerheidsstelsel – de auteur lijkt zich hiervoor al te verontschuldigen in de verantwoordende inleiding –, dat er zich als vanzelf een verbijzondering van de volkshuisvesting opdringt.

Hetzelfde effect heeft het grotendeels ontbreken van een transnationale context. Slechts in het eerste hoofdstuk over de negentiende-eeuwse woningbouwverenigingen wordt een instrumenteel grensoverschrijdend perspectief gehanteerd. Toegegeven, de Nederlandse sociale woningbouw is in vele opzichten andersoortig dan elders in Europa, maar het belang van kennis- en ervaringsuitwisseling, de retorische en discursieve kracht van internationale vergelijking van volkshuisvestingbeleid en de zelfbenoemde vermeende gidsrol buiten de landsgrenzen op het terrein van woningbouw waren – en zijn – evengoed onderdeel van het Nederlandse bestel. Juist bij de conceptie van de logica's die Beekers als leidraad hanteert, is deze dimensie niet onbelangrijk. Om een voorbeeld te geven, de slogan dat Amsterdam gedurende het interbellum 'het Mekka der Volkshuisvesting' zou zijn geweest, was een veelaangehaalde parafrase uit een buitenlandse publicatie, die bovenal het legitimatiediscours van de gemeentelijke woningbouw moest versterken. Op die manier constitueerden niet-Nederlandse waarderingen van de sociale woningbouw mogelijk nog een andere logica, om in Beekers' woorden te spreken.

De exclusieve gerichtheid op het Nederlandse stelsel, en de betekenis van het maatschappelijk middenveld daarin, is voor een deel te verklaren aan een agenda die na het lezen van het gehele boek onwillekeurig blijkt: het is de kracht van het actieve maatschappelijk middenveld die het Nederlandse volkshuisvestingsbestel mogelijk maakte, en het is diezelfde kracht die het bestel moet redden. De epiloog bevestigt deze indruk nog eens expliciet; Beekers pleit voor een 'activering van de burger' (312). Aldus arriveert de lezer bij een dilemma: lezen we de synthese van een gedegen en rijk historisch onderzoek, of wordt hier een historisch narratief ingezet om een politiek-maatschappelijke agenda te ondersteunen? Hoogstwaarschijnlijk beide. In dat opzicht heeft Beekers naast het afleveren van een prijzenswaardige studie ook voldaan aan de recente oproep tot een terugkeer van engagement in de professionele geschiedbeoefening.

Stefan Couperus, Universiteit Utrecht